

“Filozof Kant Ne Diyor?": Seniye Baha ve Kadınlar Dünyası'nda Feminist Bir Felsefe Arayışı

DAMLA GÖRE*

Kadınlar Dünyası'nın 20 Ocak 1921 tarihli sayısında yazar Seniye Baha, “Kadınlar ve Kadınlığa Dair: Filozof Kant Ne Diyor?” adlı bir makale neşreder.¹ Makale için Baha, fikriyat sahasına duyduğu büyük ilgiyi yansıtan ve her unsurunu itinayla seçtiği kütüphanesinden Alman filozof Immanuel Kant'ı anlatan bir hatırat tercih etmiştir. Hatırat-tan Kant'ın özel hayatında kadınlara ve kadınlığa dair düşüncelerini okumaya çalışan araştırma aslında tür olarak bir kitap incelemesidir. Lakin, söylem üretiminde bir kitap tanıtımından öteye geçer. İnceleme, ilm-i içtimâinin (sosyal bilimler) kadınlara ait bir yorumunu görünür kılar.² Asıl ilgi çekici yanı ise, özellikle II. Meşrutiyet döneminde fikir hayatına giren Kant araştırmalarına toplumsal cinsiyet penceresinden özgün bir katkı sunmasıdır.³

Seniye Baha incelemeyi, kendi ifadesiyle “içtimâî bahislere” adanmış yeni yazı dizisinin girizgâhı mahiyetinde kaleme almıştır. II. Meşrutiyet dönemi içtimâiyat kavrayışının yazarın düşün dünyasında, en azından bu yazı dizisinde aktardığı kadarıyla, kurucu bir işlev üstlendiği söylenebilir. Ancak, *Kadınlar Dünyası*'nda yazan birçok isimde olduğu gibi Seniye Baha'nın biyografisinin de ayrıntılı bir tablosunu oluşturamıyoruz.⁴ Kişisel yaşamına dair verilerin yetersizliğine rağmen, entelektüel yönelimlerini ise kaleme aldığı makalelerden kısmen takip etmek mümkün. 1921 yılı boyunca Baha, dizinin devamı niteliğinde üç makale daha kaleme alır: “Modanın Zaferi”, “Feminizmin Terakki-

* ETH Zurich, damlagore@gmail.com.

1 Seniye Baha, “Kadınlara ve Kadınlığa Dair: Filozof Kant Ne Diyor?” *Kadınlar Dünyası*, no:194/4 (22 Ocak 1921): 5.

2 Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi* (İstanbul: Ülken Yayınları, 1979), 304-327; Ümit Akçay, *Sosyolojinin Türkiye’ye Girişi: Ulum-i İktisadiyye ve İçtimaiyye Mecmuası* (İstanbul: Doğu Kitabevi, 2013), 53-54.

3 Burcu Baran, “İkinci Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e Türk Düşüncesinde Kant’ın Kavranışı”, (Yüksek Lisans Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, 2025), 15.

4 Seniye Baha imzasının rumuz mu yoksa gerçek mi olduğu belirsiz olduğundan biyografisi farklı kaynaklarla desteklenen daha kapsamlı bir araştırmayı gerektirmektedir. Bununla birlikte, yazarın kimliğinden bağımsız olarak, yazdığı makale dergide tartışılabilen sosyal felsefeye getirdiği yorum ve toplumsal cinsiyet açısından ele alınmaya değer.

yatı” ve “İlmi Meseleler: Çocuk Terbiyesine Dair.”⁵ Bu yazılarda, Avrupa’da yayımlanmış yapıtların, gazete ve mecmuaların tahlilini yapar ve kadınların aile hayatında olduğu kadar kamusal alandaki rollerini sosyolojik ve felsefi açılardan tartışır. Bu yazı dizisi, Seniye Baha’nın düşün dünyasını birinci el kaynaklardan izleyen, dönemin entelektüel tartışmalarına hâkim bir yazar olduğunu ortaya koyuyor. Bunun yanı sıra, “feminizm” terimini makalesinde açıkça sahiplendiği düşünülürse, onu kadın hareketinin şimdisi ve geleceği üzerine düşünen bir aktivist olarak tarif etmek de yanlış olmaz.⁶

Seniye Baha’nın içtimâî mevzulara beslediği ilgiyi anlamlandırabilmek için dönemin toplum araştırmalarını nasıl ve hangi tarihsel bağlamlarda kavradığını açıklamak gerekir. *Kadınlar Dünyası* çevresi, Osmanlı’da yayımlanan sosyal bilimler dergilerinde yazan akranları gibi toplumsal problemleri felsefi problemler olarak ele almıştır.⁷ Dergi, sosyoloji ile felsefenin kesişiminde konumlanan içtimâî ilerlemecilik anlayışını benimser.⁸ Bu anlayışa göre toplum yapısı, mekanik bir sistem gibi okunabilir ve okunduğu ölçüde şekillendirilebilir, geliştirilebilir bir organizmadır.⁹ Toplumsal organizmanın merkezinde ise kadın vardır. Çünkü kadın aileyle, aile de milletle özdeş tutulmuştur: bir beden farklı ama eşit derecede önemli uzuvları gibi birinin zayıflaması diğerlerinin de gelişmesini engeller.

Birçok yazarın “kadının mevki-i içtimâîsi” olarak adlandırdığı bu problematik, teorik tartışmalar kadar politik düzleme de oturan, somut ve reformist uygulamalar peşinde kadın merkezli bir toplumbilim söylemidir.¹⁰ Zira dergi, İnas Darülfünunu’nun 1914’te

5 Seniye Baha, “Modanın Zaferi” *Kadınlar Dünyası*, no.194/5 (29 Ocak 1921): 2–3; Seniye Baha, “Feminizmin Terakkiyatı” *Kadınlar Dünyası*, no.194/10 (6 Mart 1921): 5–6; Seniye Baha, “İlmi Meseleler: Çocuk Terbiyesine Dair” *Kadınlar Dünyası*, no.194/12 (26 Mart 1921): 5–6. Bu dizindeki atıflar, Kant hatıratına ek olarak, Fransız resimli mecmua *Excelsior* (1910-1940), Marguerite Durand’ın feminist gazetesi *La Fronde* (1897-1905) ve Rıza Tevfik’in *Kamus-ı Felsefe*’si (c.1, 1916) gibi kaynakları kapsıyor.

6 Baha, feminizmi bir “nazariye-i felsefe” olarak tanımlar. Hatta makalesini gayet Kantçı bir dille “Hak, vazife, mesuliyet. İşte Feminizm!” diyerek bitirir. Baha, “Feminizmin Terakkiyatı”, 6.

7 Sosyal felsefe söylemine en iyi örnek, 1908’de Ahmet Şuayıp, Mehmed Cavit ve Rıza Tevfik tarafından kurulan ve sosyal ilimler alanında bir dönüm noktası kabul edilen *Ulûm-ı İktisadiye ve İçtimâîye* dergisidir. Ülken, *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi*, 159; Akçay, *Sosyolojinin Türkiye’ye Girişi*, 41.

8 Osmanlı’da içtimâî ilerlemecilik ve evrim teorisi ile ilgili daha detaylı bilgi için, bkz. Ülken, *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi*, 159-177.

9 *Kadınlar Dünyası*’nda yer bulan içtimâî ilerleme üzerine tartışmalar, *Ulûm-ı İçtimâîye* yazarlarından Ahmet Şuayıp ve Bedii Nuri’nin ve derginin yakinen takip ettiği *Felsefe Mecmuası*’nda Baha Tevfik’in savunduğu evrimci-materyalist anlayışa yakınlık gösterir. Seniye Baha’nın evrimci anlayışını çocuk gelişimini vahşilikten medeniyete uzanan bir çizgide fenni bir mesele olarak tanımlamasından çıkarabiliriz. Baha, “İlmi Meseleler: Çocuk Terbiyesine Dair”, 5. Dergideki evrim tartışmalarının örnekleri çoğaltılabilir. Örneğin derginin yazarlarından Mademoiselle Elise’e göre “kanun-ı tekamül” (evrim kanunu) yalnızca doğaya değil, “hayat-ı içtimâîye”ye de hükmeder. Bkz. Matmazel Elis, “Kadınlık Âleminde İhtiyac-ı İnkılap-1”, *Kadınlar Dünyası 1-50.Sayılar*, yay.haz. Fatma Büyükkarcı Yılmaz, Tülay Gençtürk Demircioğlu (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, 2009), 124-125. Başka bir yazar Belkis Ferit, “terakki ve tekamül eden milletler daima kadınlarını takdis ve tebci ederler” diyerek kadınların toplumsal konumlarında yapılan reformları evrim anlayışı çerçevesinde yorumlar. Bkz. Belkis Ferit, “Mevki-i İçtimâîmiz”, *Kadınlar Dünyası 1-50.Sayılar*, 489-490. Kısacası, dergide temelleri atılan feminist toplumbilime göre, toplumlar canlı organizmalar gibi evrimleşerek gelişir. Evrim sürecinde ileri toplumların gelişmişliğinin en önemli göstergesi ise kadınların konumudur.

10 Baha, “Feminizmin Terakkiyatı”, 6. Baha gibi bu kavramı felsefi düzlemde tartışan örnekler çoğaltılabilir. Bkz. Matmazel Elis, “Kadınlık Âleminde İhtiyac-ı İnkılap-1”, *Kadınlar Dünyası 1-50.Sayılar*, 125; Belkis Ferit, “Mevki-i İçtimâîmiz”, *Kadınlar Dünyası 1-50.Sayılar*, 489.

kurulmasının hemen öncesi ve sonrasında, felsefeye erişimin sınıfsal ve ataerkil sınırlarını eleştirir ve bu sınırları bünyesinde esnetir. Yazı işleri müdürü Emine Seher Ali'nin 1913'te yayımlanan yazısında kız çocuklarının tahsili için tarif ettiği matbuatta "popüler felsefe" çağrısı,¹¹ yine derginin faal yazarlarından Nezihe Hamdi'nin 1918'de kaleme aldığı içtimâî değişim ve gelişme üzerine ders niteliğindeki yazı dizisi,¹² hatta tekrar eden ilanlarla Baha Tevfik'in *Felsefe Mecmuası*'nın kadın okurlara "yararlı bir risale" olarak teşviki,¹³ tümü *Kadınlar Dünyası* yazarlarının felsefeyi kadın hareketinin hizmetine nasıl sunduklarını gösteren örneklerdir.

Seniye Baha'nın makalesinin açılış kısmı, bir yandan dergideki bu sosyal felsefe geleceğinin üzerinde yükselirken, bir yandan da yürüttüğü Kant araştırmasıyla Osmanlı düşün dünyasında beliren yeni Kantçı akıma eklemlenir.¹⁴ 1910'dan sonra Kant eserlerinin pozitivist yorumlaması oldukça revaçtadır. Seniye Baha önemli bir "ahlâk ve vazife filozofu" olarak andığı Kant'ı konu edinerek ilgiyi *Kadınlar Dünyası*'na da taşır. Baha'nın makalesi, Kant'ı dergide ilk kez birincil bir kaynak üzerinden ele almakta, bu vesileyle de felsefi araştırmada metod konusunu tartışmaya açmaktadır.¹⁵ Nitekim Baha'ya göre, "renk renk muhaliflerin, münekkidlerin şerhlerini okumak", başka deyişle ikincil kaynaklardan damıtılmış bilgilerle felsefe öğrenmek, özgür düşünme ve muhakeme pratiği için yetersizdir. Buna karşın, hatıratlar doğrudan bilgi sunmakla kalmaz, filozofları "fikren ve rühen" teneffüs etmeyi de mümkün kılar. Sanatçılar gibi filozofları da ait oldukları toplumun, bir cemiyetin ya da muhitin parçası olarak resmederler. Seniye Baha'nın "fikir-i istiklal" için bir zorunluluk olarak tanımladığı bu doğrudan etkileşim, hatıratları felsefe öğreniminin merkezine yerleştirir. Altını çizdiği üzere, ancak bu tür kaynaklar aracılığıyla yürütülen araştırmalar edinilen bilgilere özerk bir yargı getirme olanağı tanıyabilir.

Makalenin giriş paragrafını izleyen bölümler Alfons Hoffmann tarafından 1902 yılında

11 Emine Seher Ali, "Teavün", *Kadınlar Dünyası* 1-50.Sayılar, 104-105.

12 Kadıköy, Cevizlik'ten Nezihe Hamdi, dört parça olarak yayımlanan risalesinde içtimâî ilerleme anlayışının feminizm açısından en kapsamlı ve sistematik yorumlamasını ortaya koyar. Risale, sosyolog-filozof Georg Simmel (1858-1918), sosyal psikolog Gabriel Tarde (1843-1904) ve gazeteci-yazar Celal Nuri Bey (İleri, 1881-1938) gibi önemli düşünürlerin görüşlerini inceleyerek kadının cemiyet hayatına tam ve koşulsuz kabulü üzerine sosyolojik bir incelemedir. Nezihe Hamdi, "Kadın Cemiyet Hayatına Nasıl Girmelidir?-3" *Kadınlar Dünyası*, no.185 (3 Ağustos 1918): 3. Risalenin tamamı için bkz. Nezihe Hamdi, "Kadın Cemiyet Hayatına Nasıl Girmelidir?-1" *Kadınlar Dünyası*, no.181 (6 Temmuz 1918): 2-5; Nezihe Hamdi, "Kadın Cemiyet Hayatına Nasıl Girmelidir?-2" *Kadınlar Dünyası*, no.183 (20 Temmuz 1918): 2-4; Nezihe Hamdi, "Kadın Cemiyet Hayatına Nasıl Girmelidir?-4" *Kadınlar Dünyası*, no.187 (17 Ağustos 1918): 2, 4.

13 "Felsefe Mecmuası", *Kadınlar Dünyası* 1-50.Sayılar, 133, 153, 217, 351.

14 "Yeni Kantçılık" 1870'lerden 1930'lara uzanan dönemde Almanya akademisinde, çağın materyalist ve spekülâtif metafizik anlayışlarına bir tepki olarak doğan ve Kant'ın eserlerini yeniden yorumlayan bir akımdır. Osmanlı entelektüel dünyası bu akımla Batı felsefesine ilginin arttığı II. Meşrutiyet döneminde *Saf Akılın Tenkidi* ve *Hükümün Tenkidi* eserlerinin yakın incelemeleri ile tanışır. Osmanlı bağlamında yeni Kantçılık, farklı felsefi yaklaşımlarla harmanlansa da özünde pozitivist bir toplumsal ilerleme düşüncesine yaslanır ve düşünürün bilgi, etik ve estetik felsefelerini bu doğrultuda ele alır. Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, 244, 263, 291, 296.

15 Baha'nın yararlandığı hatıratı derleyen Hoffman uzunca bir önsöz yazar. Burada Kant'ın modern felsefede yeniden keşfine değinir ve filozofun istinai hayatından öğrenmenin önemini vurgulayarak "Kant'a geri dönelim!" (*Zurück auf Kant!*) çağrısı yapar. Baha'nın da Hoffmann gibi biyografiler üzerinde durması, bu girişten esinlenmiş olduğu izlenimini veriyor. Alfons Hoffmann, "Vorwort des Herausgebers" *Immanuel Kant. Ein Lebensbild nach Darstellungen der Zeitgenossen Borowski, Jachmann, Wasianski*, yay.haz. Alfons Hoffmann (Halle a.S.: Hugo Peter, 1902), X.

yayımlanan *Immanuel Kant. Ein Lebensbild nach Darstellungen der Zeitgenossen Borowski, Jachmann, Wasianski* adlı derleme kitaba dayanmaktadır.¹⁶ Hoffmann'ın derlemesi Kant'ın öğrencisi Ludwig Ernst von Borowski (1740-1831) ve Reinhold Bernhard Jachmann (1767-1843) ile yakın çevresinden Ehregott Andreas Christoph Wasianski (1755-1831) adlı üç dönemdaşın ünlü düşünürün karakterine ve yaşam tarzına dair anılarından oluşur. Kant felsefesinin düşünürün hususi hayatındaki yerini araştıran derleme, II. Meşrutiyet dönemi Kant araştırmalarında kullanılan diğer kaynaklardan ayrışır. Bu dönemde Kant'ın özellikle metafizik, bilgi ve ahlak felsefesine ilişkin yapıtlarından çeşitli kesitler sık sık tercüme edilip yorumlanmaktadır.¹⁷ Ancak filozofun yaşamına ya da kişiliğine odaklanan ilk kapsamlı inceleme, Mehmet Emin [Erişirgil] Bey'in 1923'te yayımladığı ve Kant hakkında kaleme alınan ilk telif eser olan *Kant ve Felsefesi* adlı yapıtta yer alacaktır.¹⁸ Mehmet Emin [Erişirgil] Bey de çalışmasında Seniye Baha'nın yararlandığı derlemede yer alan Borowski'nin hatıratından faydalanır.¹⁹ Ancak metninde Kant'ın yakın çevresindeki figürlere değinse de kadınlara dair görüşlerini irdelemez.²⁰

Seniye Baha için ise Kant'ın hayatındaki kadınlar ve kadınlıkla ilgili söylemleri, başlığında da vurguladığı üzere, makalenin kalbini oluşturur. İncelemesinin devamında hatıratın kadınlarla ilgili iki anekdot seçer ve bunları doğrudan aktarır. Bunlardan ilki, Borowski'nin "Yaşamının İlerleyen Yılları, Ev Hayatı, İlkeleri ve İkametgahı" (*Weitere Ausführung seines Lebensganges, häusliches Leben, Grundsätze, Wohnung*) başlığı altında düşünürün olgunluk yıllarındaki ailesel ilişkilerine odaklanan bölümden bir kesittir.²¹ Alıntı müzmin bir bekar olarak bilinen Kant'ın hayatına giren kadınlara değinmektedir. Anlatıdaki "Kant da sevdi" ifadesi hatıratıta belki de ünlü filozofla ilgili en kişisel ve dikkat çekici anekdottur. Bununla birlikte Kant'ın felsefesinde olduğu kadar karşı cinsle ilişkilerinde de taşkınlıktan uzak, itidalli, rasyonel bir karakter olarak tasviri, düşünürün ahlak felsefesini samimi ve özdeşilebilir kılma çabası güder. Evlenmemiş olmasına rağmen, hatıratındaki bu kadın aşkı vurgusu, ahlak felsefesindeki özellikle niyet ve irade temalarını Baha ve okurları için deneyimsel bir öğretiye dönüştürür.²²

Muhtemelen Seniye Baha'nın bu pasajları seçmesinde etkili olan bir diğer unsur da betimlenen "münevver kadın" profilidir. İlk alıntıda çizilen resme göre Kant, ideal kadını muhakeme yetisiyle donanmış ve aynı zamanda ödev duygusuyla hareket eden bir aile başkanı olarak betimler. Bu resim *Kadınlar Dünyası*'nın tasavvur ettiği ideal, eğitilmiş

16 Alfons Hoffmann, yay.haz., *Immanuel Kant. Ein Lebensbild nach Darstellungen der Zeitgenossen Borowski, Jachmann, Wasianski* (Halle a.S.: Hugo Peter, 1902).

17 Kant felsefesi hem materyalist hem de spiritüalist çevrelerce benimsenir. Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, 244-245 ve 291-292.

18 Baran, "İkinci Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Türk Düşüncesinde Kant'ın Kavranışı", 53.

19 Erişirgil, kitabında Seniye Baha'nın incelediği Hoffmann derlemesine değinir. Ancak kaynakçasında yalnızca Borowski'nin kaleme aldığı hatıratıta yer verir ve bu biyografinin Darülfunun kütüphanesinde bulunduğunu belirtir. Mehmet Emin Erişirgil, *Kant ve Felsefesi* (İstanbul: İnsan Yayınları, 1997[1923]), 375, 381.

20 Erişirgil, *Kant ve Felsefesi*, 19-35.

21 Ludwig Ernst Borowski, "Darstellung des Lebens und Charakters. Immanuel Kant", *Immanuel Kant*, yay. haz. Alfons Hoffmann (Halle a.S.: Hugo Peter, 1902), 206-270. Seniye Baha'nın referans verdiği sayfa numaraları kitabın 1902 basımıyla tutmamaktadır. Baha'nın kütüphanesindeki cilt kitabın sonraki basımlarından biri olabilir.

22 Kant'ın niyet ve irade temalarının yorumlanışı hakkında bkz. Baran, "İkinci Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Türk Düşüncesinde Kant'ın Kavranışı", 34-36.

kadın profiline biçilen toplumsal cinsiyet rollerinin de bir özeti niteliğindedir. Baha'nın seçtiği ikinci kısa anekdot yine münevver kadından bahseder. Ancak söz konusu profile bu sefer de erkeklerin eğitimi açısından yaklaşır. İkinci alıntı Jachmann'ın yazdığı mektuplardan altıncısına dayanarak bütününde Kant'ın genç erkeklere uygun gördüğü ahlak anlayışı ve karakter terbiyesini tasvir etmektedir.²³ Seniye Baha ise metinden cemiyet hayatındaki genç erkeklerin ahlaki eğitiminde kadınların oynadığı rolle ilgili kısmı alıntılar. Kısacası bu pasajlar, dergide tartışılan içtimâi idealin ve bu idealdeki toplumsal cinsiyet rollerinin bilgi ve ahlak felsefesi üzerinden kavramsallaştırılmasına yardım eder.

Seniye Baha'nın kısa makalesi, II. Meşrutiyet dönemi düşün dünyası ve bunu besleyen yeni Kantçılık gibi tali akımların kadın okur-yazarlar tarafından yakından takip edildiğini gösterir. Bugünün anlayışında Kant ve feminist teori birbirinden uzak felsefi gelenekler olarak görülse de²⁴ Osmanlı kadın hareketi Kant'ın ahlak ve bilgi felsefesini yararlı bulmuş gözüküyor. Bu bağlamda, Baha'nın incelemesi *Kadınlar Dünyası* etrafında örgütlenen kadın hareketine felsefi bir meşruiyet kazandırma arayışının çarpıcı bir örneğidir.

Kadınlara ve Kadınlığa Dair: Filozof Kant Ne Diyor?

Hayat ve fikir kırıntıları.

Küçük ve henüz çok nâkıs, çok fakir kütüphanemin öyle gelişi güzel değil, fakat bir intihabla, fikren bir intisab ve iştihakla topladığım cildleri içinde Kant'ın eski bir biyografyası da vardır ki bundan tam yüz yirmi dokuz sene evvel yazılmıştır. Filozofun (Borovski) [Borowski], (Yahman) [Jachmann], (Vaspanski) [Wasianski] nâmında üç perestîşkâr tarafından vücuda getirilen bu cildin bir hususiyeti de vardır ki, doğrudan doğruya onun muâsırlarının eseridir. Derece-i sâniyede ise tenkidat tarzında değil, fakat hâtırat kabilinden kaleme alınmıştır. Bu hâtıratın kıymetini yükselten cihette rivayet ve hikâyelerden ziyade doğrudan doğruya hâdiseleri, alelhusus Kant ile birlikte senelerce yaşamış, konuşmuş, çalışmış mütefekkirlerin [düşünürlerin] intibalarını muhtevi olmasıdır. Hattâ Borovski'nin yazdığı ilk kısım bizzat Kant tarafından okunmuş, tashih ve tenvir edilmiştir. Fikrimizce, fikir ve felsefe tarihinde bu derecede mühim bir inkılâp vücuda getiren dahîlerin hayatı ve âsârı tedkik edilirken en emin mahızlar [kaynaklar], en müfid [yararlı] eserler böyle eserlerdir. Bütün o hayatı, o muhiti gözümüz önünde canlandırmak, o âlem-i irfan içinde fikren ve rûhen bir nebze teneffüs etmek istersek bu nev'idan tettebbu'lara [araştırmalara] girişmeliyiz; bizde hususî ve esaslı bir kanaat, bir mâlumat husule getirmeye çalışmalıyız, yoksa çoğumuzun yaptığı gibi o renk renk muhaliflerin, münekkidlerin [eleştirmenlerin] şerhlerini okumakla iktifa etmemeliyiz [yetinmemeliyiz]: Her hayat-ı istiklâl için yapıldığı, yapılması lâzım geldiği gibi, bir fikr-i istiklâl içinde, bizzat bir emek sarf etmeyen, tâ esaslara, menbaalara kadar inen zahmetlere katlanmaya mecburuz...

23 Reinhold Bernhard Jachmann, "Immanuel Kant. Geschildert in Briefen an einen Freund", *Immanuel Kant*, yay.haz. Alfons Hoffmann (Halle a.S.: Hugo Peter, 1902), 33-43.

24 Kant felsefesine feminist eleştiri getiren sayısız kaynak mevcuttur. Bir örnek olarak bkz. Robin May Schott, yay.haz. *Feminist Interpretations of Immanuel Kant* (University Park: The Pennsylvania State University Press, 1997).

İşte bu biyografyadan (Kant)'ın kadınlara, kadınlığa, zevce ve aile hayatına müteallik düşüncelerini bildiren parçaları burada sadece tercüme etmek, bu ahlâk ve vazife filozofunun çok mühim muhakemelerini, tavsiyelerini muhterem kârielerimize bildirmek emelindeyiz. Umarız, bu fikir kırıntıları kadınlarımız, genç kızlarımız, hattâ erkeklerimizce seve seve okunsun; bizim de neşemizi, hizmetimizi artırsın. Çünkü bu parçalar, birçok içtimâî bahislere dair ileride neşretmeyi tasvir ettiğimiz yazılarımıza bir girizgâh vazifesini görecek...

Kant ve Kadınlar

"...Kant izdivaç etmedi. Neden evlenmedi? Bu sual ona ihtiyarlığında sorulduğu vakit hiç hoş bulmazdı, ehemmiyetten ârî [noksan] bulurdu. Fakat Kant ki dostları için birçok izdivaç planlarıyla uğraşırdı, acaba hayatında hiç sevmedi mi? Kadın aşkından kaçınır mıydı? — Hayır! Kant da sevdi. Ben iki güzel kadın tanırım ki onun kalbini zabt etmişti. Fakat artık gençlik seneleri geçmişti, bütün aşkını ilme vermişti. O kadınlardan biri kısa bir müddet sonra uzaklara kaçtı, diğeri de nâmuslu bir adamla evlenmişti. Filozof bütün ömründe, hattâ gençlik çağında bile taşkınlıklara tesadüf edilmez; bununla beraber kadının düşmanı da değildi. Bilâkis münevver kadınların sohbetlerinden çok memnuniyet duyardı, onlarda görmek istediği meziyet ne güzellik ne de ilim idi, fakat bir kadının sâlim bir muhakemeye mâlik olmasını, daima şen ve şâtır [neşeli] durmasını isterdi, bunlardan sonra kadının en mühim vazifesi 'evcilik' idi, maharetini, derece-i dikkatini ev ve matbah işlerinde göstermeliydi..." *

"...Kant, genç dostlarına kibar ve münevver kadınlarla mümkün olduğu kadar ziyade — fakat işlerini sekteye uğratmamak şartıyla — konuşmalarını tavsiye ederdi. Erkeklerin ahlâkını kadınlar inceleştirir ve asilleştirirdi, onun nazarında böyle münevver kadınlarla görüşmek en yüksek bir terbiye vasıtasıydı: Kadın, ahlâkı tasfiye ettiği [arındırdığı] gibi fikirleri de zenginleştirir." **

* Borovski, sahife 67.

** Yahman, sahife 146.

Seniye Baha